

2013 október Ról-ról

Győrffy Iván – Elhervad a nebáncsvirág (Blue Jasmine. Színes, feliratos amerikai vígjáték, 98 perc, 2013. Rendező-forgatókönyvíró Woody Allen.)

Halálfélelemből filmet forgatni nem egy nagy multság, az európai lelkületű manhattani rendező mégis évről évre előrukkol legalább egy produkcióval, a tengerentúli és inneni moziközönség néha kisebb, gyakran azonban nagyobb öröme. Voltak, akik rossz néven vették, hogy az utóbbi másfél évtized forgatási idejeit Woody Allen az öreg kontinensen töltötte, s londoni bűntrilógiájának, kontinentális komédiáinak és identitásdrámáinak egy részét bizony nem övezte egyöntetű elismerés. Igaz ez akkor is, ha a nyilvánvaló turisztikai promóció ellenére a rendező egy pillanatil sem tagadta meg gyökereit, s a mélabús tragikomikumtól a harsány vásári színjátékig ugyanúgy végigzongorázta érzelmeinek és műfajainak skáláját, mint tette korábbi alkotói korszakaiban. Legújabb amerikai rendezése tehát nem a nagy visszatérés, hanem szerves folytatása eddigi életművének – még ha ezúttal mélyebb, „drámaibb” regiszterben szólaltatja is meg hangszerét. Ám a *Férfit látok álmaidban* (2010) kiúttalan, befelé forduló és vágyálmaikba menekülő karaktereinek (ott még) a boldog öntudatlanságba merülő sorsai („Sötétedik”, *Mozgó Világ*, 2011. július) már előre jelezték Woody Allen újabb merülését az önámítás mélyebb bugyraiba.

A *Blue Jasmine* azonban messze nem olyan keserű és reménytelen alkotása az idén 78 éves mesternek, amilyennek első látásra mutatja magát. Bár a főhősnő élete és személyisége visszafordíthatatlan sérüléseket szenved, körülötte a világ a szabott rend szerint forog tovább, sőt olyanok is akadnak, akik épp az ő intő példája nyomán és arrogáns kioktatásával szembeszegülve lesznek elégedettebbek, nyugodtabbak és vidámabbak a maguk Jasmine szemszögéből talán sivárnak ható, de mindenképpen konzisztensebb és hitelesebb miliőjében. Woody Allen – Louis Armstronggal és az elmaradhatatlanul könnyed dzsesszfutamokkal karöltve – nem engedi el a vászonsorsok jobbra fordulásában bízó nézők kezét. A napfényárga New York-i és San Franciscó-i enteriőrök, az Allen-filmeken nevelkedett Alisa Lepselter által pattogós ritmusban összevágott jelenetek, a még a kaliforniai kikötői vendéglőben is tetten érhető „mediterrán hangulat”, az érzelmeiken és szélsőséges hangulataikon vitorlázó, indulataikban is szeretetre méltó „proli” figurák, a magukat újrapozicionáló vesztesek, mind-mind arról tanúskodnak, hogy Woody Allen e filmjéből sem zsigerelte ki az életörömet.

A *Blue Jasmine* olyan monodrámája tehát – egy önnön választásaitól meghasonlott és felsőbb osztálybeli környezete által kiteszített nő kálváriája –, amely hangsúlyos mellékalakokkal és jól időzített dialógusokkal húzza alá a történetet. A bukott nagyvilági asszony, Jasmine szemléltető alakja nélkül a mellékszálak és a cselekmény fősodrában jelentéktelennek ható momentumok alighanem rendezetlen kuszaságban peregnének le, s a direktor gyengébb komédiáihoz (például a *Rómának szeretettel* [2012] egyes betétdarabjaihoz) hasonló következetlenséggel sorjázának. Jasmine-nel a fókuszpontban azonban megsokszorozódik a körülötte kerengő figurák és mikrotörténetek jelentősége. Jasmine „gyengébb génekkel” rendelkező hűgának, Gingernek és egykori férjének, az ezermester Augie-nak megtakarításukkal együtt alighanem a házasságuk is ráment arra, hogy behódoltak Jasmine és férje, a pénzügyi zseni hírében álló Hal vonzerejének. Ez azonban olyan, csak néhány utalással felvázolt háttértörténete a filmnek, amelynek egyedül a következményeit vehetjük szemügyre – ettől azonban még nem kevésbé fontosak annak megértéséhez, miért is írta ki magát Jasmine vélhetően örökre a humanitásból.

A Cate Blanchett által megformált Jeanette-tel, aki az egzotikus és társasági hangzás kedvéért Jasmine-re keresztelte át magát, anyja állítólagos virágmániájára hivatkozva, először egy repülőn találkozunk: önfeledten és kéretlenül adja elő élettörténetét a mellette ülő idősebb hölgynek, úton hűgához a nyugati partra. Lassú körökben derülnek ki egyre személyesebb apróságok jelenlegi zilált állapotáról, amelyet fellengzős stílussal és extravagáns allűrökkel próbál kordában tartani. Egy-egy önkéntelen gondolat, szó vagy akár mozdulat felfeszíti életének korábbi eseményeit, melyeket gyors vágásokkal tagolt visszajátszásokban követhetünk, s ugyanolyan valóságosnak tűnnek, mint amilyen valószerűek és egyidejűek Jasmine számára. Az időkontinuum az öngazoló elmében elveszíti szokásos fogódzóit, s letér a biológiai óra által diktált egyenes ívről – Jasmine hónapokkal vagy évekkorábban megkezdett párbeszédet folytat férjével, társasági „barátnőivel”, vitákba bonyolódik, minden mentális eszközzel hadakozva a kiábrándító valóság ellen. Legyenek azok az utcán vagy egy partin „megszóltott” ismeretlenek, gondjaira bízott gyerekek vagy saját (mostoha)testvére: értetlen fülüknek adja elő sirámain az ismétlődő nosztalgikus emlékektől a megbomlását és leépülését előidéző jelenetekig.

Ginger (Sally Hawkins alakításában, akinek legemlékezetesebb szerepe Mike Leigh *Hajrá boldogság!* [2008] című opusának indokolatlanul életvidám hősnője volt) barátsággal fogadja a bevallása szerint teljesen leégett, de azért első osztályon utazó és a taxisnak szemtelenül nagy borraival adó, luxusbőröndökkel és drága ruhákkal felszerelkezett nővérét, még aktuális barátja, Chili éppen esedékes beköltözését is elhalasztja a kedvéért. Jasmine azzal hálálja meg a vendégszeretetet, hogy barátja mellett ízlését és életvitelét is leszólja, megcsapolja szeszesital-készleteit, hogy „feljavítsa” a nyugtatók hatását, és ellensúlyozza Ginger két tinédzserfiának tombolását. S bár úgy tűnik, újra egyenesbe jön – számítógépes alapismereteket oktató tanfolyamra iratkozik be, hogy online szerezhessen lakberendezői képesítést, állást vállal egy fogorvos mellett asszisztensként, később pedig megismerkedik egy tehetséges diplomatával, aki elegáns politikusfeleségként emelhetné vissza „az őt megillető” helyre –, hazugságaival és alkalmazkodásra való képtelenségével, súlyos pszichés problémáit hasztalanul rejtegetve, minden ajtót bezár maga előtt. A film zárójelenete nem halogathatja tovább a végkövetkeztetést: számára már nincs megbocsátás, saját vágyaival és korlátaival sem tud mit kezdeni, egocentrikus hullamerevségéből többé semmi nem képes kirántani. Akik azonban tudnak és mernek is belekapaszkodni az élet jelentéktelen örömeibe, önzetlenségüket nem jótékonysági estekre tartogatják, s az idő mókuskerekéből kilépve megtanulják békén hagyni a múltat, azokat jobb sorsra rendeli a filmes és a mennyei direktor. Ginger és Chili vagy Jasmine mostohafia, a tisztítótűzőn sikerrel átkelő Danny vélhetően soha nem fog zavart tekintettel gubbasztani egy köztéri padon.

Jasmine története egyszerre a szabad versenyes kapitalizmus és az ellenőrizhetetlenül összetett pénzügyi machinációk kritikája és Tennessee Williams klasszikus drámájának felújított átírata. Mindkettő, de valójában egyik sem. Hiába vannak ugyanis szoros átfedések a valaha volt legmagasabb összegű befektetési csalás főszereplői, Bernard és felesége, Ruth Madoff sztorijának krimibe illő fordulataival és *A vágy villamosa* kiindulópontjával, Blanche DuBois élet- és környezetrajzával; hiába tudjuk, hogy Woody Allent forgatókönyvének megírásában igencsak inspirálta egy bizonyos színházi adaptáció; hiába ismert tény, hogy a rendezőnél immár harmadszor feltűnő Alec Baldwin (Hal) az 1990-es években színházban és filmen is alakította Stanley Kowalskit, maga Cate Blanchett pedig szintén megfordult Blanche szerepében a deszkákon – a *Blue Jasmine* egészen más hangvétellel és történetvezetéssel fejt fel az önelvesztés indítékait és okozatait, mintha bűnügyi tudósító vagy hagyománytisztelő dramaturg írta volna. Woody Allen soha egy szót nem ejtett forgatás közben arról, hogy bármi köze lenne a darabhoz, s a végeredmény tökéletesen alátámasztja a két nő karakterét belülről ismerő Cate Blanchett benyomását, mely szerint „a struktúra, a hangnem, a ritmus, a karakterábrázolások és a részletek egy az egyben Woody Allentől és nem Tennessee Williamstól származnak”. A jelenetek közötti bakugrások, a színek és fények használata, a dialógusok átható humora, a társadalmi rétegekre, lakónegyedekre jellemző beszédstílusok és manírok kifigurázása, az ösztönös színészi gesztusokban való alapvető bizalom olyan felszabadultsággal ruházza fel a *Blue Jasmine*-t, hogy a címszereplő halálos kínlódása ellenére lehetetlen nem élvezni, és szívszorítóan keserves krízise sem rendíti meg a hitet az eleve elrendelés képtelenségében.

A rendező minden alkotása esetében sok szó esik arról, mennyire a saját (világ)képére formálja a legváltozatosabb élethelyzeteket, és miként szórja tele saját doppelgänger-másaival. Arról azonban már kevesebb, milyen különös, általános értetlenséget keltő módszerekkel hozza ki színészeiből a maximumot. Cate Blanchett volt az egyetlen, aki az egész forgatókönyvet a kezébe vehette, de ő is csupán azért, mert szinte mindegyik jelenetben szerepel. Rajta kívül gyakorlatilag mindenki csak a saját sorait tanulhatta be, s még partnere reakcióit sem ismerhette – azzal a céllal, hogy százszázalékosan ott legyen a jelenetben, s ne a későbbi események tudatában „játssza el” karaktere színeváltozásait. Színészpletykák szerint olyannyira korlátozott a színészek horizontja Woody Allen rendezése alatt, hogy az *Éjfélkor Párizsban* (2011) századelős jeleneteinél értetlenül kérdezték a jelenkori idősikban is feltűnő Owen Wilsont a kollégái, mikor öltözik már át a jelmezébe – fogalmuk sem volt, hogy ők maguk egy fantáziadús időugrás részesei. („A Párizs–Róma expressz”, *Mozgó Világ*, 2012/10.) Ez az információs rabság azonban jelentős színészi szabadsággal párosul: időnként arra is nehéz rávenni a rendezőt, hogy ne szabadon játszassa, engedje dialógusait is újraírni, hanem közvetlenül instruálja színészeit. Csak ül a képzeletbeli nézőtéren, és figyel, mintha csak a majdani mozilátogatók egyike lenne; ha elégedetlen, a színészek számára szörnyen hangzó kijelentésekkel teszi helyre őket („a közönség épp most hagyja el a nézőteret”, „ez úgy hangzott, mintha egy színész betanult sorokat mondana fel”), ám ha elégedett, hagyja folyni az eseményeket a maguk medrében. Úgy tűnik, tényleg hisz abban, hogy a film nem játék: életre vagy halálra menő küzdelem.

A *Blue Jasmine* az utóbbi évek talán legkönnyedebb ecsetvonásokkal felskiccelt vérbeli drámája. Méltó és sikerültebb darabja a Woody Allen-filmográfiának.

Blue Jasmine. Színes, feliratos amerikai vígjáték, 98 perc, 2013. Rendező-forgatókönyvíró **Woody Allen**; operatőr **Javier Aguirresarobe**; szereplők **Cate Blanchett** (Jasmine), **Alec Baldwin** (Hal), **Sally Hawkins** (Ginger).

Tetszik Az ismerőseid közül te lehetsz az első, akinek ez tetszik.

Kapcsolódó írások:

1. **Györfly Iván: Sötétedik (Férfit látok álmaidban (You Will Meet a Tall Dark Stranger). Színes, feliratos amerikai–spanyol vígjáték, 98 perc, 2010. Rendező-forgatókönyvíró Woody Allen, operatőr Zsigmond Vilmos.)** Maga a cím fél siker vagy fél bukás. Esetünkben inkább...
2. **Györfly Iván: Kasszandra halott (Kasszandra álma. Színes, feliratos angol-amerikai krimi, 108 perc, 2007. Rendező-forgatókönyvíró Woody Allen.)** A komolytalan Woody Allen – akinek már a megjelenésére is...
3. **Györfly Iván: Kék és fehér (Szeretők, utazók (Los amantes pasajeros). Színes, feliratos spanyol vígjáték, 90 perc, 2013. Rendező-forgatókönyvíró-producer Pedro Almodóvar)** Egymást keresztező sorsok kastélya – jobb híján ezzel a Calvino-címmel...
4. **Györfly Iván: Derűs önkínzás (Egy komoly ember (A Serious Man). Színes, feliratos amerikai vígjáték, 106 perc, 2009. Rendező-forgatókönyvíró-producer-vágó Joel Coen, Ethan Coen.)** Az Újvilág legsebezhetőbb testtájainak szadomazochista élvezettel történő boncolgatása után most...
5. **Györfly Iván: A Párizs–Róma expressz (Rómának szeretettel, Éjfélkor Párizsban – Rendező-forgatókönyvíró Woody Allen.)** Nyolc év, nyolc film – jó szível most már lehetetlen...

Cimkék: **Györfly Iván**